

GENERALDIREKTØREN

Maria Rørbye Rønn

DR Byen

Emil Holms Kanal 20

DK-0999 København C

T +45 3520 3040

www.dr.dk

17. januar 2019

Kære

Du har den 28. november 2018 klaget over programmet "manipulator". Efter at redaktionen afviste din kritik, har du klaget videre til lytternes og seernes redaktør. Han har nu gennemgået sagen og lavet en indstilling til min afgørelse.

Jeg fremsender hermed indstillingen, hvis konklusion jeg har valgt at følge.

Med venlig hilsen

Maria Rørbye Rønn
Generaldirektør

Kopi: Journalen

Etikchef Anja Lundberg-Andersen

Underdirektør Frank Serup Laybourn

Redaktør Micha Barken-Fuglede

Gennemgang af sagen

(herefter Klager) klager den 28. november 2018 over programmet "Manipulator." I sin klage til Lytternes og seernes redaktør (LSR), skriver Klager: *"Jeg finder programmet "Manipulator" stærkt problematisk, idet der sker en uheldig sammenblanding af, på den ene side populærvidenskabelig folkeoplysning funderet i fakta og viden, og på den anden side underholdning funderet i misrepræsentationer og overdrivelser. I virkeligheden bygger de utrolige eksperimenter, som gennemføres i programmet, på principper fra helt traditionelle trylletricks. Principper og tricks som benyttes af helt "almindelige" tryllekunstnere, når de optræder ved børnefødselsdage, til firmafester eller på de store scener i Las Vegas. Men i strid med virkeligheden, insinuerer "Manipulator", at der er tale om subtil, men uhyre effektiv psykologisk manipulation. Den seriøsitet, som programmets reelle "videnskabelement" kaster over de underholdende men misrepræsenterede "eksperimenter" betyder, at seerne får et fejlagtigt indtryk af den menneskelige psykologi, og seriøs viden og videnskabeligt arbejde indenfor psykologien bliver miskrediteret. Derfor er programmet "Manipulator" ødelæggende for DR's gode ry som troværdig formidler af viden og public service.*

I "Manipulator" undersøger vært Anne Glad en række forskellige sociale fænomener, hvor vi som mennesker kan blive manipuleret. I denne sammenhæng får hun hjælp af skiftende eksperter med videnskabelig baggrund, hvilket giver programmet lidt etos. Sideløbende med Glads undersøgelser følger programmet Jan Hellesøe, som giver en konkret demonstration af manipulation i relation til det pågældende fænomen. Afslutningsvis præsenteres den inviterede ekspert til at se kulminationen på Hellesøes udfoldelser, og med sin overraskelse og anerkendelse, medvirker eksperten til at blæstemple eksperimentet, inden programmet insinuerer eller decideret postulerer, at resultatet er opnået gennem psykologisk manipulation.

Tidligere har DR fået kritik i medierne for programmet "Fuckr med dn hjrne". Dengang i 2013 gjaldt det, at DR fejlrepræsenterede processen med at hypnotisere én af de medvirkende i serien. I virkeligheden havde holdet bag programmet brugt langt mere tid og anvendt en anden metode, end hvad fremgik af programmet. Episoden fik den daværende Lytternes og Seernes Redaktør Jacob Møllerup til at udtale en mild kritik af programmet "Det er ikke for at bagatellisere det, men for at sige, at jeg ikke synes, man kan sammenligne det med en grov faktuel fejl i et videnskabsprogram."

I England har man haft en lignende situation for 15 år siden. I starten af 00'erne lavede tryllekunstneren Derren Brown flere TV-programmer, der kan betegnes som næsten direkte forelæg for "Fuckr med dn hjrne", og som blev en kæmpe succes for TV-stationen Channel 4. I 2003 skrev journalisten Simon Singh et kritisk indlæg i Daily Telegraph om Derren Brown og portrætteringen af hans evner og metoder, hvilket han, ganske korrekt, betegnede som i modstrid med virkeligheden. Dette indlæg fik blandt andet den effekt, at programmerne blev flyttet fra kategorien "Videnskab" til "Underholdning" på Channel 4's hjemmeside, og Derren Brown har siden anerkendt kritikken.

- Singhs indlæg kan findes her:

<https://www.telegraph.co.uk/news/science/science-news/3309267/III-bet-1000-that-Derren-cant-read-my-mind.html>

Samlet sidder jeg som seer tilbage med en klar fornemmelse af, at DR i programserien "Manipulator" helt og aldeles tilsidesætter god journalistisk skik og sidder tidligere kritik fra sin egen ombudsmand overhør, idet DR netop bringer faktuelle fejl og misrepræsentationer ind i et videnskabsprogram. Jeg vil derfor opfordre til, at DR ekspliciterer og tydeliggør overfor seerne, at "Manipulator" er et underholdningsprogram, eller som minimum understreger, at den del af "Manipulator", som omfatter "eksperimenterne" ikke skal tolkes ind i en videnskabelig kontekst, men forstås løsrevet fra den mere saglige del af programmet.

Den 11. december 2018 svarer redaktør Micha Barken-Fuglede, DR Medier, på klagen. Hun skriver:

" Tak for din interesse i vores programserie Manipulator.

Jeg er ked af, at du ikke har fået den fulde værdi ud af programserien, hvilket ikke har været vores hensigt. Men jeg vil gerne forsøge at give en forklaring på hvordan vi har arbejdet med det.

Programmet er en anderledes type af public service tv, hvor der både bliver informeret om vores samfund, men samtidig også bliver underholdt. Altså en kombination med fuldt overlæg, dog er der en klar adskillelse mellem de to lag i fortællingen - altså ingen sammenblanding. Derfor har vi bevidst valgt at adskille Anne og Jan i programmet, så de har hver deres spor, hver deres fortælling. Programmet gør en dyd ud af at understrege de to værter forskellige funktioner og være tydelige på programmets hensigter og præmis fra det øjeblik programmet starter.

Alle programmer indledes med en tydelig "opgave-beskrivelse" for hver vært. Anne Glad; mødes altid med en ekspert, der kan gøre os klogere på programmets overordnede emne, og Jan Hellesøe; lover at gennemføre et tankevækkende eksperiment. Ikke mindre ikke mindre..

Kort efter gentages denne opgavefordeling mellem dem i programseriens generelle intro.

Denne gang indeholdende en tydelig beskrivelse af virkemidler:

Jan definerer tydeligt sin rolle i programserien i introen ved denne speak:

"Jeg vil ved hjælp af min indsigt i psykologi, og ved brug af manipulation og hypnotiske tekniker vil jeg udføre en række tankevækkende eksperimenter"

Annes rolle i programserien er ligeledes tydeligt beskrevet.

"Jeg vil undersøge, hvorfor vi gør som vi gør og relatere fænomenerne til vores hverdag, så vi alle kan blive mere bevidste om hvad vi udsættes for og opnå lidt mere styring over vores liv."

På den måde stilles der forventninger fra seerne til begge værter, og seeren vil tilmed være klædt på til hvordan forventningerne vil blive indfriet. To værter med to tydelige spor.

Der er tale om en tydelig varedeklaration.

I løbet af programmerne arbejder Anne Glad og Jan Hellesøe så i hvert deres spor uden, at de blander sig i hinandens specialer.

Det eneste tidspunkt i programmet, hvor videnskab og eksperiment optræder på samme tid, er i den afsluttende "monitor"-scene. Hvor Anne Glad skal se hvordan det går med eksperimentet, og inviterer programmets ekspert med. I denne scene bliver der aldrig skabt sammenhæng mellem Jan Hellesøes eksperiment og ekspertens videnskab. Eksperterne udtaler oftest, "at man aldrig ved hvad Jan kan få til at ske". At eksperten på samme måde som helt almindelige mennesker bliver overrasket og forundret over Jan Hellesøes evner synes jeg ikke kan sidestilles med, at eksperten anerkender Jan Hellesøe på et videnskabeligt plan. Det har i hvert fald ikke været hensigten og vi har faktisk arbejdet med introen, så man ikke skulle være i tvivl om, at Jan ikke er afsender af fakta, men laver underholdende eksperimenter der flankerer programmets tema, men det er beklageligt, hvis det ikke fremstår tydeligt for dig i programmet.

Seerne bliver oplyst gennem Anne Glads videnskabelige udredning af temaet, mens de samtidig bliver godt underholdt af Jan Hellesøes eksperiment. Programmet er populært og har gennemsnitligt haft ca. 500.000 seere hver uge, og indtil nu, har vi ikke haft andre klager.

Men vi håber selvfølgelig der er andre af vores programmer på DR1, der falder i din smag."

Klager er ikke tilfreds med svaret. Han anker sagen til LSR med følgende begrundelse:

" Hej Micha

Tak for dit gode og fyldige svar. Jeg er klar over, at du selvfølgelig ikke kan eller skal forsætte en lang korrespondance om Manipulator med mig, men jeg vil alligevel give et kort genmæle.

Jeg er enig med dig i, at programmet følger to næsten adskilte spor, og at de to værter skilles ved programmets start, for igen at forenes ved afslutningen af programmet. Jeg er dog ikke enig i, at der er "en klar adskillelse mellem de to lag i fortællingen - altså ingen sammenblanding". Tværtimod er det min oplevelse, at de to spor i fortællingen fremstilles som to sider af samme sag. Således at Anne Glad undersøger de teoretiske forhold omkring det udvalgte fænomen, mens Jan Hellesøe laver et praktisk eksperiment med det samme fænomen.

Dertil kommer, at jeg er uenig i din fortolkning af, at Hellesøes speak i introen:

"Jeg vil ved hjælp af min indsigt i psykologi, og ved brug af manipulation og hypnotiske tekniker vil jeg udføre en række tankevækkende eksperimenter" er en "tydelig beskrivelse af virkemidler", og at dette er "en tydelig varedeklaration".

Tværtimod mener jeg, at dette er en varedeklaration, som, på visse områder, er i direkte modstrid med de faktiske forhold.

Den mest åbenlyse uoverensstemmelse mellem forklaring og virkelighed findes i brugen af begrebet "eksperiment" – Et ord, som i øvrigt har tydelige videnskabelige konnotationer. Normalt fortolkes "eksperiment" som et forsøg, hvor udfaldet ikke på forhånd er defineret, og hvor et givent fænomen undersøges nærmere. Dette er en miskarakterisering af "eksperimenterne" i Manipulator. Med undtagelse af afsnit seks og i mindre grad afsnit tre, er

udfaldene af "eksperimenterne" givet på forhånd, og der er ikke tale om en undersøgelse af det fænomen, som er omdrejningspunkt for afsnittet. Tværtimod følger "eksperimenternes" forløb og resultater nøje forudbestemte plot, som kulminerer i en trylleeffekt, og "eksperimentets" eneste relation til det undersøgte fænomen er deltagerens og seernes oplevelse af effekten.

Dertil kommer, at der skal anlægges en meget bred fortolkning af begreberne "psykologi", "manipulation" og "hypnotiske teknikker", før de er dækkende for programmets reelle indhold. – En bred fortolkning, som ikke findes i almindelighed blandt befolkningen, og som Manipulator ikke i øvrigt tilskynder.

Den faktiske anvendelse af "hypnotiske teknikker" i Manipulator begrænser sig til afslapningsøvelser, og italesættelse af forsøgspersonernes opmærksomhed på egen krop og omgivelser. Dette er teknikker, som kun en meget snæver kreds af befolkningen med specifik viden om emnet vil betegne som hypnose, og det er samtidigt langt fra brugen af suggestioner, hvilket er den langt mest udbredte forståelse af hypnose i den brede befolkning.

Det er på ingen måde "psykologi" og "manipulation", der får "eksperimenterne" i Manipulator til at lykkes, som programmet ellers insinuerer. – Dog igen med undtagelse af afsnit seks og i mindre grad afsnit tre. Derimod benyttes psykologi og manipulation næsten udelukkende til at kamuflere de faktisk anvendte metoder, der er hentet direkte fra almindeligt trylleri. De psykologiske og manipulative aspekter i "eksperimenterne" er primært at få deltagere og seere til at undervurdere betydningen af visse rekvisitter og samtidigt overvurdere betydningen af oftest gestikulationer og formuleringer. Dette går endda så langt, at programmet, efter min bedste overbevisning, i flere tilfælde udelader sekvenser med praktiske rekvisitter, der er vitale for de faktiske metoder bag "eksperimentets" gennemførelse, men som ikke understøtter programmets fortælling om brug af subtil psykologisk manipulation.

Det glæder mig, at DR er i stand til at skabe interessant og populært TV, og jeg sætter selv stor pris på det meste af DR's indhold. Jeg mener dog, at det vigtigste for DR må være troværdig formidling med udgangspunkt i fakta. Det er min klare fornemmelse, at langt størstedelen af de 500.000 seere, som har hver uge fulgt med i Manipulator, efterlades i den tro, at "eksperimenterne", i modstrid med virkeligheden, er gennemført med psykologisk manipulation som det bærende element. Det er således stadig min overbevisning, at Manipulator misrepræsenterer psykologiske fænomener i et program, der præsenterer sig som populærvidenskabelig oplysning, og at DR i dette program tilsidesætter tidligere kritik fra Lytternes og Seernes Redaktør.

På baggrund af ovenstående synes jeg, at det er tydeligt, at du og jeg er enige om det objektive indhold i "Manipulator", men det er samtidigt åbenbart, at vi uenige om hvordan programmet opleves og modtages af seerne. Jeg vil derfor bede Lytternes og Seernes Redaktør, om at foretage en vurdering af programmet."

Indstilling

Jeg foretager en vurdering af programmet i forhold til DR's etiske retningslinjer ud fra de punkter, som Klager nævner.

Klagers kritik drejer sig om, at DR giver et misvisende indtryk i programmet "Manipulator." Det sker, ifølge Klager, fordi DR blander populærvidenskabelig folkeoplysning om psykologi med rene trylletricks. Endda tricks som lanceres i "Manipulator" som "eksperimenter."

Der foregår ikke et eksperiment i ordets egentlige forstand som et forsøg, hvor udfaldet ikke er givet på forhånd, påpeger Klager. Snarere er der tale om et nøje forudbestemt plot, som kulminerer i en trylleeffekt.

Endvidere henviser Klager til, at LSR tidligere har kritiseret programmet "Fuckr med dn hjrne" i 2013. Ifølge Klager havde DR undladt at fortælle seerne, at én af de medvirkende var hypnotiseret. Den daværende LSR udtalte mild kritik af programmet ved den lejlighed.

DR's etiske retningslinjer og manipulation

Klagers kritik drejer sig blandt andet om de grundlæggende bestemmelser i DR's etik. Om DR's værdier står, at DR ikke taler mod bedre vidende eller har skjulte dagsordner.

DR har et særligt afsnit om iscenesættelse og rekonstruktion. Heri står, at DR aldrig fører hverken seere, lyttere eller medvirkende bag lyset. Det skal sikres, at modtagerne er klar over, når der anvendes iscenesættelse. Det skal være tydeligt, hvilke fortælle-mæssige greb, der er brugt.

"Manipulators opbygning"

Programmet oplyser de to værter forskellige funktioner. Værten Anne Glad mødes med en ekspert, der ud fra sit faglige ståsted belyser det aktuelle, psykologiske emne. Jan Hellesøe udfører et "eksperiment", som har tilknytning til de emner, som "Manipulator" behandler. Et eksempel: Programmet i december drejer sig om julestress, hvor Anne Glad gennemgår stress med evolutionspsykolog Jill Byriel og adfærdsforsker Pelle Guldborg Hansen. I mellemtiden i programmet gennemfører Jan Hellesøe sit "eksperiment" med børn på et julemærkehjem. Her gætter han deres tanker i form af, hvorledes det farvelægger en tegning, og han gætter, hvad de ønsker sig mest til jul.

Jan Hellesøe introducerer sin egen rolle med ordene: *"I Manipulator vil jeg udfordre de valg, som vi oplever som frie. Med min indsigt i psykologi, og ved brug af manipulation og hypnotiske teknikker, vil jeg udføre en række tankevækkende eksperimenter."*

Anne Glad bruger følgende sekvens om sin rolle: *"Og jeg opsøger svarene på, hvorfor vi gør, som vi gør og relaterer fænomenerne til vores hverdag, så vi alle kan blive mere bevidste om, hvad vi udsættes for og opnå lidt mere styring over vores liv."*

Klagers første og grundlæggende påstand er, at DR fører seerne bag lyset ved at blande populærvidenskabelig fremstilling med tryllekunst og samtidig – uden dækning i begrebet – kalde det for et eksperiment.

Værterne i "Manipulator" gør faktisk rede for programmets præmis og holder sig til den. Anne Glad interviewer eksperter, og Jan Hellesøe siger, at han benytter manipulation og hypnotiske teknikker til at fremme en proces, hvor han når frem til at "læse publikums tanker." På nøjagtig samme vis som en tryllekunstner hævder at kunne læse publikums tanker. Klager har ret i, at Hellesøes "eksperimenter" virker som tryllekunst, og på samme måde som en tryllekunstner ikke afslører sine hemmeligheder, gør Jan Hellesøe det heller ikke. Værten foregiver heller i ikke i programmet, at han har en videnskabelig tilgang til at finde ud af sit publikums tanker.

Ordet eksperiment

Klager har ret i, at ordet "eksperiment" er et mindre heldigt valg. Jeg har tidligere i en afgørelse kritiseret DR for i et faktalight-program ikke at gøre tydeligt rede for, at et såkaldt "forsøg" i programmet kun var en fortælle-mæssig gimmick, der ikke havde noget med videnskab at gøre.¹

I Den Danske Ordbog angives "eksperiment" som: "*videnskabeligt forsøg som skal vise noget, be- eller afkræfte en bestemt antagelse eller føre til en opdagelse.*"

I "Manipulator" har Hellesøes forsøg ikke noget med videnskabelig hypoteseafprøvning at gøre. Men Hellesøe siger heller ikke, at det er videnskab. Han siger derimod, at ved kendskab til psykologi, hypnoseteknik og manipulation gennemfører han sine "eksperimenter."

Klager har isoleret set ret i, at "eksperiment" er et uheldigt ordvalg, men programmet foregiver ikke noget, som der ikke leveres pay-off på. Det er en blanding af populærvidenskab og underholdende illusionsmageri, som støtter op om dagens tema – i det nævnte program jul, stress og gaver.

Jeg forudsætter ud fra de oplysninger, som DR-redaktør Micha Barken-Fuglede har givet, at DR korrekt viser, hvad Jan Hellesøe foretager sig, og at han ikke eksempelvis har foretaget hypnose af nogle af de medvirkende før optagelserne, som seerne derfor ikke er bekendt med.

Dermed oplever seerne det samme, som de medvirkende oplever. Det strider ikke mod DR's etiske retningslinjer vedrørende iscenesættelse og rekonstruktion. Så længe både publikum og seere er indforstået med, at der foregår en form for "trylleri", kan ingen siges at være ført bag lyset i højere grad, end de forventer ved at overvære illusionskunsten.

¹ <https://www.dr.dk/etik-og-rettelser/brugernes-redaktoer/ankesagsindeks/fairness-og-upartiskhed/jepesen-program-om>

Konklusion

En seer har fremført, at DR fører sine seere bag lyset i programmet "Manipulator." Det sker primært ved, at programmet blander populærvidenskabelig formidling med ren underholdning i form af "trylleri", som programmet betegner "et eksperiment."

Klager får ikke medhold i dette punkt. De to værter oplyser tydeligt ved indgangen til programmet om, hvad der er deres respektive roller. Den ene indhenter faglig viden i populær og underholdende form, mens den anden understøtter dagens tema gennem en form for illusionsmageri, der temamæssigt drejer sig om det samme, som dagens tema er. Programmet er ikke et videnskabeligt program i klassisk forstand, men et underholdningsprogram, som giver et vist fagligt indhold vedrørende menneskelig manipulation.

Klager kritiserer også brugen af ordet "eksperiment". Han mener, at ordet i videnskabelig forstand dækker over noget andet, som der ikke er dækning for i "Manipulator." Klager har ret i, at ordet er uheldigt, og at det ikke har noget med et eksperiment i klassisk videnskabelig forstand at gøre. Det fremgår tydeligt, at der er tale om en form for tryllekunst eller illusionsmageri, som ikke har noget med videnskab at gøre, men derimod drejer sig om en underholdende tilgang til menneskelig manipulation.

Klager får ikke medhold.

Jesper Termansen, den 16. januar 2019